HADÎD

﴿٥٧﴾ سُورَةُ الْحَدِيدِ

Sûrei Hadid denilen bu Sûrenin medenî olduğunu söyliyenler olmuş ise de cümhurun beyanına göre doğrusu mekkîdir. Maamafih İbni Atıyyenin tasrih ettiği vechile içinde medenî olan âyetler bulunduğunda da ıhtilâf yoktur.

Âyetleri - Yirmi dokuzdur.

Kelimeleri - Beş yüz kırk dörttür.

Harfleri - Bin dört yüz yetmiş dörttür.

Fasılası - من بز ر د harfleridir.

Bu Sûre, evvelki Sûrenin âhirini bir tafsıl ile başlar. Şöyle ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢﴾ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۚ يُحْيِ وَيُمِيتُ ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣﴾ هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿

Sh:»4729

﴿٤﴾ هُوَ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِى سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ۖ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِى الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا ۖ وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ ۖ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٥﴾ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۖ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٦﴾ يُولِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُولِجُ

النَّهَارَ فِى الَّيْلِ وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴿

Meali Şerifi

Tesbih etmekte Allahı Göklerde ve yerdeki, o öyle azîz, öyle hakîmdir 1 Göklerin ve yerin mülkü onun, hem diriltir hem öldürür, hem o her şey'e kadîrdir 2 Odur, evvel-ü âhir ve zâhir-ü bâtın, hem o her şey'e alîmdir 3 O odur ki Gökleri ve yeri altı günde yarattı, sonra arş üzerine istiva buyurdu, Yere gireni ve ondan çıkanı, Gökten ineni ve ona yükseleni hepsini bilir ve her nerede olsanız sizinle beraberdir, hem Allah her ne yaparsanız görür 4 Bütün Göklerin ve Yerin mülkü onundur, ve bütün işler Allaha irca' olunur 5 Geceyi gündüze sokar, gündüzü geceye sokar ve bütün sînelerin künhünü bilir 6

1. ﴿سَبَّحَ لِلّٰهِ﴾ Allahı yâhud Allah için tesbih etmekte -TESBİH, Allah Tealâyı Cenabı akdesine lâyık olmıyan şâibelerden gerek itikaden, gerek kavlen ve gerek kalben tenzih etmek ve uzak tutmaktır. Takdis de böyledir. Bunlar esasen uzak gitmek ve uzaklaştırmak ma'nasından me'huzdur. « سَبَّحَ فِى الْمَاءِ » derler. Suda uzağa gitti demektir. « قَدَّسَ فِى الْاَرْضِ » da Arzda

uzağa gitti ma'nasına gelir. (Sûrei Bakarede « قَالُوا سُبْحَانَكَ ... » âyetiyle Sûrei İsranın başına bak).

Sh:»4730

« لِلّٰه » de lâm ya « شَكَرْتُ لَهُ وَنَصَحْتَ لَهُ » gibi te'kid için ziyade kılınmış sıladır veya Allah için ma'nasına ta'lildir. ﴿مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ﴾ Göklerde ve Yerde ne varsa hepsi - « ما » esas i'tibariyle ukalânın gayriye mahsus ise de « مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ » ta'biri bunlarda gerek cuz'iyyet ve gerek istıkrar suretiyle bulunanların hepsine şamil olur. Binaenaleyh gerek melâike ve mü'minîn gibi lisanı kal ile ve gerek sairleri gibi lisanı hal ile söyliyenlerin hepsi dahil olmak üzere mecaz bir ma'na murad olunmuştur. Çünkü mevcudat efradından her ferd imkân ve hudusu ve arzettiği nizamı san'at ile sanı' Tealânın noksandan münezzeh ve kemali azamet ile muttasıf olan vücudi subhanîsine delâlet etmektedir. Sûrei İsrada « وَاِنْ مِنْ شَىْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِه » âyetin bak ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ tesbihin vechine işarettir. 2. ﴿لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ﴾ ya'ni bütün âlemde her vechile tesarrüfi küllî, iycad

ve ı'dam vesair bilinen ve bilinmiyen tesarrufat onun ﴿يُحْيِۦ وَيُمِيتُ﴾ - mülk ahkâmından ba'zısını tafsıl ﴿وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ﴾ hepsini bütün şeraitıyle fezlekedir. 3. ﴿هُوَ﴾ odur. ﴿الْأَوَّلُ﴾ evvel - her şeyden ilkin, bidayeti yok hepsinden akdem, çünkü hepsinin mebdei ve mübdi'ıdır. ﴿وَالْءَاخِرُ﴾ ve âhir - hepsinin fenasından sonra bakı « ﴿كُلُّ شَىْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُۥ﴾ . ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾ » mantuklarınca hepsi helâk ve fenaya gider, gidebilir, ancak o kalır. Bütün mevcudatı mümkine ılletlerinden kat'ı nazar edilince haddi zatinde hâlik ve fânîdir. Sonra bütün umur ona irca' olunur. Binaenaleyh o hepsinden evvel olduğu gibi hepsinin gayesi, müntehayı vücuddur da ﴿وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ﴾ hem

Sh:»4731

de zâhir-ü bâtın - zâhir, varlığı her şeyden âşikârdır, çünkü, her şey onun vücuduna delildir. Hiç bir şey yoktur ki vücudda zuhur ederken daha evvel onun vücudunu isbat etmiş olmasın. Maamafih her zâhiri o zannetmemelidir. Çünkü o zâhir olmakla beraber bâtındır da, havass ile his, hayal ile tehayyül olunamıyacağı gibi hakikati akılların idrâk ve ihatasına sığmaktan münezzehtir. Binaenaleyh ne yalnız zâhir

ne de yalnız bâtın diye hükmetmemeli, hukmü atıftan sonra yaparak zâhir-ü bâtın demelidir. Evvel ve âhir de böyledir. Ebüssü'udun da ıhtarı vechile « وَالظَّاهِرُ » deki «vav» bu iki vasıf mecmuunu evvelki iki vasıf mecmuuna atfeder. Şu halde buna nazaran huküm ba'derrabıttır. Maamafih hepsinde hüküm, rabıttan sonra olmak daha evlâdır. Çünkü «hüve» zamiri Allah ismi celâline racı'dir. Allah ismi ise bütün esma ve sıfatın mertebei cem'ıdır. Halbuki birçokları bundan gaflet ederek vahdeti vücud namına hatalara düşmektedirler. ﴿وَهُوَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ﴾ ve o her şey'e alîmdir. Binaenaleyh kendini de bilir. Batın isminden kendine nazaran da bâtın olduğu zannedilmemelidir. Burada bu tezyil bu şübheyi defi' içindir. 4. ﴿هُوَ الَّذِى خَلَقَ الخ۰۰۰﴾ - bu da mülk ahkâmından ba'zısını beyandır. ﴿فِى سِتَّةِ اَيَّامٍ﴾ - A'raf ve Fussılet Sûrelerine bak.

﴿ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ﴾ Sonra arşüzerine istiva buyurdu - ya'ni halk idip bırakıvermedi, emri tedbir edip duruyor. İstiva mes'elesi hakkında Surei A'rafta tafsılât geçti bak.

﴿يَعْلَمُ مَايَلِجُ فِى الْاَرْضِ﴾ Yere gireni de bilir - tohumlar gibi

﴿وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا﴾ ondan çıkanı da - ekinler gibi

﴿وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ﴾ Gökten ineni de - yağmurlar gibi

﴿وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا﴾ ona çıkanı da, - buharlar gibi ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَاكُنْتُمْ﴾ ve her nerede olsanız o sizinle beraberdir. - Ilmi ve kudreti yanınızdan ayrılmaz ﴿وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ ve Allah her ne yaparsanız basîrdir. - Görür ona göre cezasını verir. 5. ﴿لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ﴾ - Bu bir kerre iptidada zikrolunduğu gibi bir kerre de iâdede zikrolunarak te'kid olunuyor. Çünkü ikisinin de mukaddimesi gibidir. Bir de istıhlâftan bahsedileceği için bu ıhtarın te'kidinde başkaca bir faidei mühimme de vardır. ﴿وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ﴾ ve bütün işler Allaha irca' olunur -çünkü evvel ve âhir odur. Binaenaleyh gerek mal-ü milkinizde ve gerek sair hususattaki tesarrufatınız dahî evvel ve âhiri ona irca' olunmak ve hepsi ona ubudiyyet namına icra edilmek iktıza eder. 6. ﴿يُولِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ﴾ - ya'ni zamanın acı tatlı bütün inkılâbat ve tehavvülâtı onun tahti hukmündedir. Gamları sürura, sürurları gama tebdil eder. Zulmet içinde nûr, nûr içinde zulmet yaratır ﴿وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ hem o bütün sînelerin künhünü bilir. - En gizli fikirleri, niyyetleri, elemleri, kederleri ve her türlü tehassüsatı bilir.

Onun için:

﴿۷﴾ اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَاَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ ؕ
فَالَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوا لَهُمْ اَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿

Sh:»4733

﴿۸﴾ وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ ۚ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا
بِرَبِّكُمْ وَقَدْ اَخَذَ مِيثَاقَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۹﴾ هُوَ الَّذِى
يُنَزِّلُ عَلٰى عَبْدِهٖٓ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى
النُّورِ ؕ وَاِنَّ اللّٰهَ بِكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿۱۰﴾ وَمَا لَكُمْ اَلَّا
تُنْفِقُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ؕ لَا
يَسْتَوِى مِنْكُمْ مَنْ اَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ ؕ اُولٰٓئِكَ اَعْظَمُ
دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ اَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوا ؕ وَكُلًّا وَعَدَ اللّٰهُ
الْحُسْنٰى ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿

Meali Şerifi

İyman edin Allaha ve Resulüne de sizi istıhlaf buyurduğu şeylerden infak eyleyin ki iyman edip de infak eyliyenleriniz için azîm bir ecir vardır 7 Hem neye iyman etmiyesiniz Allaha ki Peygamber sizi Rabbınıza iyman edesiniz diye da'vet edip duruyor, hal bu ise mîsakınızı da aldı? Gerçek mü'min olacaksınız? 8 O odur ki sizi karanlıklardan nura çıkarsın diye kuluna parlak parlak âyetler indiriyor 9 Muhakkak ki Allah size çok re'fetli bir rahîmdir 10 Hem Allah yolunda neye infak etmiyesiniz ki Göklerin Yerin miyrası zaten Allahın [hepsi ona kalacaktır], fetihden evvel infak edip çarpışanlarınız diğerlerine müsavi olmaz, onlar sonradan infak edip çarpışanlardan derece i'tibariyle daha büyüktür, Bununla beraber

hepsine de Allah hüsnayı va'd buyurdu. Allah her ne yaparsanız da habîrdir.

7. ﴿اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ﴾ sıfatı bervechi balâ zikrolunan Allaha iyman etmekle beraber Resulüne de iyman edin - çünkü onun tebligatını, emirlerini nehiylerini o getirecek, o beyan edecektir. İyman edin de ﴿وَاَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ﴾ hakkında sizi istıhlâf eylediği şeylerden infak eyleyin - ya'ni hakikatte mülk onun olduğu gibi milk de onundur. Siz onun olduğunuz gibi sizin milk diye sahib olduğunuz şeyler de onundur. Ancak size salâhiyyet verip onlarda tesarruf etmek için sizi halîfe kılmıştır. Ondan dolayı bir vekîl ve nâib gibi izin verdiği hususatta tesarruf edebilirsiniz. O halde iyman ediniz de sizi öyle istıhlâf ettiği mal-ü menalde kendinizi asîl değil, onun nâibi bilerek onun yolunda ve beyan ettiği hususatta sarf-ü infak ediniz.

وما المال والاهلون الا ودائع ولا بد يومًا ان ترد الودائع

Ba'zıları bu infaktan murad zekâttır demişlerse de evlâ olan vâcib ve tetavvua şamil olmaktır, Bu âyetler Dahhâkten rivayet edildiği üzere Tebük vak'asında nâzil olmuştur. Binaenaleyh bu Surenin medenî olan

ayetlerindendir. 8. ﴿وَقَدْ اَخَذَ مِيثَاقَكُمْ﴾ Halbuki mîsaklarınızı da aldı - « اَخَذَ » zamiri Allaha ve Resulüne de raci' olabilir. Allaha raci' olduğuna göre mîsaktan murad fıtret mîsakı olan « قَالُوا بَلٰى» mîsakıdır ki nasbı edille ve temkini nazar ile de te'vil edilmiştir. Resulullaha racı' olduğuna göre de ona olan biy'at olmak gerektir. Zira Übade İbni samit radıyallahü anhten rivayet olunduğu üzere Resulullaha

Sh:»4735

neşat-u keselde sem'-ü taat ve usr-ü yüsürde nefaka ve emri bilma'ruf ve nehiy anilmünker ve levmi lâimden korkmıyarak Allah tealâ hakkında söz söylemek üzerine biy'at etmişlerdi. 10. « مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ» - Fetihden murad Mekke yâhud Surei fethin nazil olduğu Hudeybiyedir. Bu fıkradan da bu âyetin medenî olduğu anlaşılır. Vahidînin rivayetine göre bu âyet Ebubekiri Sıddık radıyallahü anh hakkında nâzil olmuştur. Bununla beraber sebebin hususu hukmün umumuna mani' olmayacağından fethi Mekkeden veya hudeybiyeden evvel infak ve mukatele yapan Mühacirîn ve Ensardan Sabikunun hepsine şamildir. Onun için cemi' sıygasiyle ﴿اُولٰٓئِكَ اَعْظَمُ﴾ - buyurulmuştur. Ahmed ibni Hanbelin Hazreti Enesten tahric ettiği vechile Halid ibni Velîd de Abdurrahman

ibni Avf Hazretleri arasında bir lâkırdı olmuştu, Halid, Abdurrahmana siz bizi sebketmiş olduğunuz günlerle üzerimize uzanmak istiyorsunuz demişti, bu söz Hazreti Peygambere vâsıl oldu, bunun üzerine buyurdu ki ashabımı benim için bırakın, nefsim yedi kudretinde olan zati â'lâya kasem ederim ki siz dağlar kadar altın infak etseniz onların amellerine yetişemezsiniz. Bu hâdis « أُولٰٓئِكَ » ile işaret olunanların Hudeybiyeden evvel infak edenler olduğunu te'yid eyler. Zira Halid İbni Velîdin islâmı Hudeybiyeden sonra Fethi Mekkeden evvel idi. Şu halde fetihten murad Hudeybiyye demek olur, Maamafih Zemahşerî gibi bir çokları fethi Mekke demişlerdir.

﴿الْحُسْنٰى﴾ Hüsna defe'at ile geçtiği üzere en güzel mükâfat, ya'ni Cennet demektir.

Sh:»4736

﴿١١﴾ مَنْ ذَا الَّذِى يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُٓ اَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١٢﴾ يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعٰى نُورُهُمْ بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ بُشْرٰيكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا

الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٣﴾ يَوْمَ
يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا انْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ
نُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَآءَ كُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ
بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ
﴿١٤﴾ يُنَادُونَهُمْ اَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ قَالُوا بَلٰى وَلٰكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ
اَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْاَمَانِيُّ حَتّٰى جَآءَ اَمْرُ اللّٰهِ
وَغَرَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُورُ ﴿١٥﴾ فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا
مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مَاْوٰيكُمُ النَّارُ هِيَ مَوْلٰيكُمْ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ
﴿١٦﴾ اَلَمْ يَاْنِ لِلَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللّٰهِ
وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ
قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْاَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ﴿﴾

Sh:»4737

﴿١٧﴾ اِعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ

الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٨﴾ اِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ
وَاَقْرَضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ اَجْرٌ كَرِيمٌ
﴿١٩﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖٓ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ ۖ
وَالشُّهَدَآءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۖ لَهُمْ اَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿﴾

Meali Şerifi

Hani kim? o Allaha bir karzı hasen takdim edecek kimse ki Allah onu ona katlayıversin, hem onun için çok hoş bir ecir de var 11 O gün ki göreceksin o mü'minleri ve mü'mineleri, önlerinde ve sağlarında nûrları koşuyor, 12 müjde size diye bu gün o Cennetler ki Altlarından ırmaklar akıyor, içlerinde muhalled kalacaksınız, işte fevzî azîm odur 13 O gün ki o münafıklar ve münafıkalar o iyman edenlere şöyle diyecek: Bize bakınız nurunuzdan iktibas edelim, denilecek ki dönün gerinize de bir nûr araştırın, derken aralarına bir sur çekilmiştir, bir kapısı vardır: İçi: rahmet onda, dışı ise o cihetten azâb, onlara şöyle bağırışırlar: Bizler sizinle beraber değil miydik? Evet, derler: Ve lâkin sizler kendilerinize fitne yaptınız, gözettiniz, işkillendiniz, o kuruntular sizi aldattı,

Sh:»4738

tâ Allahın emri gelinciye kadar, hem sizi Allaha mağrurlandırdı o aldatıcı mağrur 14 Artık bugün ne sizden, ne de o küfredenlerden fidye kabul edilmez, sığınacağınız yer ateştir, lâyıkınız odur, ona gidiş de ne fenadır! 15 Ye o iyman edenlere çağı gelmedi mi? ki kalbleri Allahın zikrine ve inen hak aşkına huşu' ile çoşsun ve bundan evvel kendilerine kitab verilmiş sonra üzerlerinden uzun zaman geçip de kalbleri katılaşmış ve ekserîsi fiska dalmış bulunanlar gibi olmasınlar 16 İyi biliniz ki Allah Arzı ölümünden sonra diriltir, işte sizi âyetleri beyan ettik gerek ki aklınız ersin 17 Şübhesiz sadaka veren erkekler ve dişiler ve Allaha öyle karzı hasen takdim edenler, verdikleri kendileri hisabına kat kat katlanır, bir de onlara pek hoş bir ecir vardır 18 Hem Allaha ve Resulüne iyman edenler hep onlar aynî sıddîkler ve şehidlerdir, Rablarının ındinde onlara onların ecirleri ve nurları vardır, âyetlerimizi tekzib edenlere gelince işte onlar hep Eshabi cahîmdir. 19

11. ﴿مَنْ ذَا الَّذِى يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا﴾ ilh... - Bu âyetin bir nazîri Sûrei Bekarede geçmişti bak. KARZ, ya'ni ödünç, iptidaen âriyet intihaen bey'i sarf olan bir muameledir.

Karzı hasen güzel ödünç demek ise de burada malın en iyisini seçip Allah rızası için ıhlâs ile efdal cihata sarf etmektir. Demişlerdir ki karzı hasen on sıfatı cami' olandır. Birincisi halâldan olmalı, çünkü Allah Tealâ temizdir temiz olmıyanı kabul etmez, ikincisi kişinin malik olduğu malın en iyisinden olmalı, üçüncüsü kişi sıhhatte olup yaşamak ümmiydini besler ve fakırlikten korkar muktesıd olmalı, dördüncüsü en muhtac ve evlâ olana vermeli, beşincisi ketmetmeli söylememeli, altıncısı arkasından başa kakmamalı, eza etmemeli, yedincisi maksadı sırf Allah rızası olmalı, sekizincisi verdiği çok olsa da az ve ehemmiyyetsiz görmeli, dokuzuncusu en sevdiği malından olmalı, onuncusu fakîre iysalinde evine götürüvermek

Sh:»4739

gibi onu en ziyade memnun edecek şekli intihab etmeli. Burada Allaha karzı hasen ta'biri mecazdır. Malının en iyisini ve efdali cihatı intihab ederek fîsebîlillah ıhlâs ile Allah Tealânın kat kat ecr-ü ıvazını teahhüd buyurması ı'tibariyle bir karzı hasene teşbih olunarak fiilde bir istiarei tebe'iyye veya hey'ette bir isti'arei temsiliyye yapılmıştır. 12. ﴿يَوْمَ تَرَى﴾ göreceğin günü - « لَهُۥٓ اَجْرٌ » zarfına veya « فَيُضَاعِفَهُ » ya yâhud mahzuf « اذكر » fi'line müteallıktır. Ya'ni Kıyamet günü « يَسْعٰى نُورُهُمْ بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ » - İbni Ebi Şeybe ve İbni Cerîr ve İbni

Münzir ve İbni Ebi Hâtim ve Hâkim ve İbni Merduye tahric etmişlerdir: İbni Mes'ud radıyallahü anh demiştir ki amellerine göre nur verilir, sıratı geçerler, kiminin nuru dağ gibi, kiminin nuru ağaç gibi, en aşağısı nuru baş parmağında olandır ki bir yanar bir söner. Bahırde der ki zâhir olan bu nur iki kısımdır: Birisi önlerindedir gidecekleri yeri tenvir eder, birisi de sağlarındadır. Cumhur demişlerdir ki nurun aslı yeminlerinde olandır, önlerindeki ondan yayılan zıyadır. Bir de denilmiş ki « بـا », « عن » ma'nasına olup yeminlerinden demektir ki her taraflarından ma'nasınadır. Bundan eyman ile ta'bir olunması şerefinden dolayıdır.

Zemahşerî de şöyle der « بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَبِـاَيْمَانِـهِمْ » denilmesi: çünkü Suadan sahaifi a'mali bu iki cihetten verilir. Netekim eşkıyanınkiler sollarından ve arkalarından verilir اهـ. İbni Ebî Hâtim ve Hâkim ve İbni Merduye Abdurrahman İbni Cübeyr İbni Nadîrden tahric eylemişlerdir. Ebu Zer ve Ebüdderda radıyallahü anhüma derlerdiki Resulullâh Sallâllahü Aleyhi Vesellem şöyle buyurdu: ben Kıyamet günü secdeye izin vereceklerin birincisiyim, izin verilib başını kaldıracakların da birincisiyim, başımı kaldırıp önüme, arkama, sağıma, soluma nazar ederim,

bakınca bütün ümmetlerin arasında ümmetimi tanırım. Yaresullâllah Nuh Aleyhisselâmdan ümmetine kadar bütün ümmetleri nasıl tanırsın? Denildi, buyurduki « غُرٌّ مُحَجَّلُونَ مِنْ اَثَرِ الْوُضُوءِ » Abdest eserinden alınları, elleri ve ayakları parıldar ve bu başkalarında yoktur. Ve kitabları sağlarından verilir onunla tanırım, yüzlerinde sucud eserinden alâmetleri vardır onunla tanırım, önlerinde ve sağlarından ve sollarından koşan nurlariyle tanırım. İbni Ebi Hâtim, Ebu Ümame radıyallâhü anhten şöyle tahric eylemiştir: Kıyamet günü bir zulmet salınır, ne mü'min, ne kâfir hiç biri avucunu görmez, Ta Allah tealâ mü'minlere amelleri kadar nur gönderinciye kadar ilh... İbni Cerîr ve Beyhekî ba'sde Ibni Abbastan tahric eylemişlerdirki: nas zulmet içinde iken Allah tealâ bir nur gönderir, mü'minler o nuru görünce o cihete yönelirler, o nur onlara Allah tarafından Cennete delîl olur اهـ. Bundan sonraki âyetin mazmununda bizim anladığımıza göre bu nurun önlerinde ve sağlarında koşması solda ve arkada bulunan munafıklar ve kâfirler istifade etmemek içindir. Binaenaleyh « اَيْمَانِهِمْ » de her taraf ma'nasına taglib doğru olmamalıdır 13.

« يَوْمَ تَرَى » - ﴿يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ﴾ dan bedeldir. İbni Atıyye demiştirki « ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ » kavline de zarf olabilir. Yâni münafıkların şöyle şöyle çığırıştıkları gün mü'minler o büyük murada irecekler demektir. Münafıklar, Medînede olduğuna

nazaran bu âyetler de Medenî olmak gerektir. ﴿انْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ﴾ bize bakınız nurunuzdan ıktibas edelim - yâ'ni mü'minler nurları önlerinde ve sağlarında koşarak o büyük murada irerlerken münafıklar yetişemeyib karanlıkta kalacaklar da mü'minlere arkalarından diyeceklerki bizden tarafa bir bakın da nurunuzdan biz de ışık alalım, istifade edelim. Zira onlardan tarafa baktıkları zaman

Sh:»4741

önlerinde bulunan nur o tarafa geleceğinden ondan istifade edecekler, yâhud bizi gözetin, bekleyin de biz de size iltihak edelim ve bu suretle nurunuzdan ışık alalım. ﴿قِيلَ﴾ Denecek ki - mü'minler veya Melekler tarafından denecek ﴿ارْجِعُوا وَرَآءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا﴾ dönün arkanıza da bir nur almağa çalışın - bir nur bulmak vasıtası arayın. Evvelâ bu «dönüm emri», def'olun gibi bir azar, bir tarttır, siz dünyada dönekliği sever, irtidada vasıta arardınız, haydın dönün kabilse veya dönmekte faide varsa dönün arkanıza da bir nur arayın, şimdi burada size bakacak yok. Arkaları, nur taksim olunan mevkıf yâhud nurun sebebi olan iymanın tahsıl olunduğu Dünyadır.

﴿فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ﴾ derken arlarına bir sur çekilmiştir. - SUR, bir şehrin etrafına dairen

madar çekilen hisara denilir. Burada mutlak hâciz mânası verilmiştir. İbni zeyd ve Mücahid buna A'raf demiştir. Diğerleri ise A'raftan başka olduğunu söylemişlerdir. Ba'zıları mümane'at ve haylûlet mânası vermişler ya'ni Münafıklar, Müminleri talebden men'olunacaklar demişlerdir. Sairleri de Cennet ile Cehennem arasında bir sed demişlerdir. Öyle bir sur ki ﴿لَهُ بَابٌ﴾ onun bir kapısı var - Çok değil bir kapı, Allahü a'lem bu iyman kapısı olmalıdır. Ondan ancak Mü'min olanlar girebilecektir. ﴿بَاطِنُهُ﴾ Bâtnı - ya'ni o kapının yâhud surun içi ﴿فِيهِ الرَّحْمَةُ﴾ rahmet onda - künhü ta'rif ve tasvire sığmayacak bütün sevab ve ni'met onun içinde ﴿وَظَاهِرُهُ﴾ dışı ise ﴿مِنْ قِبَلِهِ﴾ o yüzden - ya'ni o kapı veya sur cihetinden ﴿عَذَابُ﴾ azâbdır. - Dışındakilere azâb o cihetten gelir.

Sh:»4742

14. ﴿يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ﴾ Münafıklar, Mü'minlere: Biz sizinle beraber değil miydik? diye bağırışırlar - dünyada zahiren « امنا » deyip Mü'min göründüklerini söylemek isterler. Buna karşı Mü'minler ﴿قَالُوا﴾ diyecekler ﴿بَلَىٰ وَلَٰكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ أَنْفُسَكُمْ﴾ evet.. ve lâkin sizler kendilerinizi fitneye soktunuz-ya'ni munafıklık ile mihnete düşürdünüz, ateşe doğru gittiniz,

helâk ettiniz ﴿وَتَرَبَّصْتُمْ﴾ ve gözettiniz - Mü'minlere musıbet gelmesini beklediniz. Bunun da sebebi ﴿وَارْتَبْتُمْ﴾ ve şübhe ettiniz işkillendiniz - inanamadınız, hakikaten Mü'minlerle beraber olmadınız ﴿وَ﴾ ve - bunun sebebi ﴿غَرَّتْكُمُ الْاَمَانِىُّ﴾ ümniyyeleriniz sizi aldattı - Boş temenniyat ve hulyalarla kuruntularınıza mağrur oldunuz, Münafıklıkla o boş kuruntulara ireceğinizi, islâmın muvaffak olamıyacağını zannettiniz ﴿حَتّٰى جَآءَ اَمْرُ اللّٰهِ﴾ tâ Allahın emri, ya'ni ölüm gelinciye kadar mağrurlandınız ﴿وَ﴾ ve - bunun da sebebi ﴿غَرَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُورُ﴾ o aldatıcı mağrur, ya'ni Şeytan sizi Allaha güvendirdi - adam sende günahın zararı yoktur Allah gafur rahîmdir afveder diye keyfleriniz arkasından koşturdu. 15. ﴿فَالْيَوْمَ﴾ ilh... - fa, sebebiyyedir, ya'ni o sebeble bugün ﴿لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ﴾ sizden hiç bir fidye kabul edilmez - kendinizi kurtarmak için her ne kadar fidyei necat verecek olsanız kabul edilmez ﴿وَلَا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ ne de küfredenlerden - sade sizin gibi bâtınen değil, zâhiren

Sh:»4743

ve bâtınen küfredenlerden de fidye kabul edilmez ﴿مَاْوٰيكُمُ النَّارُ﴾ me'vanız, sığınacağınız yer, ateş, ya'ni Cehennemdir. ﴿هِىَ مَوْلٰيكُمْ﴾ işinizi görecek hâmîniz yâhud lâyıkınız, evlâ olan

cezanız odur. ﴿وَبِئْسَ الْمَصِيرُ﴾ o da ne fena masîrdir. - Ne fena gidilecek yerdir. Yahud ona gidiş de ne fenadır. 16. ﴿اَلَمْ يَاْنِ لِلَّذِينَ اٰمَنُوٓا﴾ - Bu âyetin de mazmunu medenî olduğunu andırır, maamafih mekkî olduğuna dair de muhtelif iki rivayet vardır. İbni Mes'ud radıyallahü anh Hazretlerinden merviydir: İslâmımızdan henüz dört sene geçmişti ki bu âyet ile ıtab olunduk demiş, İbni Abbas radıyallahü anhüma Hazretlerinden de şöyle merviydir: Cenabı Allah Mü'minlerin kalblerinde bir betaet görerek Kur'anın nüzulünden on üçüncü sene başında ıtab buyurdu. Şu halde bu iki rivayet mütearız demek olacağından birini tercih edemiyeceğiz. Bir de Mü'minler Mekkede sıkıntı içinde idiler ki Medîneye hicret ettiklerinde rızk-u ni'mete irince eski hallerine nazâran uyuşukluk gösterenler oldu, bu âyet de bunun üzerine nâzil oldu denilmiştir. Lâkin bu da âyetin mazmununa pek mutabık görünmüyor. Çünkü âyet, nihayetinde « فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْاَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ ۜ » demekle bu ma'naya temass ediyor gibi ise de asıl siyakında bir tenezzül vukuuna değil, henüz vaktı gelmedi mi? Diye matlûb olan bir tekâmülün husulüne teşvık ve tergibi ifade etmektedir. Gerçi bunda bir ıtab vardır. Fakat bu ıtab, sebebi nüzul olan ashabi kirama dinî neş'ede bir tedennî ıtabı değil, iymanda kemal âsarını ibraz ile islâmın fa'aliyyete geçmesi için terakkî aşk-u heyecanını uyandırmak, istıkbalde de o neş'enin sönmemesi için şart olan ruhî bir kanuna tenbih etmek suretiyle tehyîc ifade eden bir teşvık ıtabıdır. Bu suretle buyuruluyor ki o iyman edenlere çağı, ya'ni vakt-ü zamanı

Sh:»4744

gelmedi mi? ﴿اَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللّٰهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ﴾ ki

kalbleri Allahın zikrine ve inen hakka huşu' etsin - sayğı ile boyun eğip itaat eylesin. Allahın zikri namı ilâhînin anılması, yâhud Kur'andır inen hak da vukuata göre Kur'an ile tarafı ilâhîden nâzil olan ahkâmdır. İyman evvelâ ma'rifet ve mahabbet gibi iki hâleti ruhiyyeyi tazammun eder. Sonra da Hak Tealâ tarafından varid olan emir ve nehyine göre salih amellere müsareati ve mekârimi ahlâk ile tehallüku iktiza eyler. Yeni iymana gelen kalblerde ilk tehassüslerin vicdanlara çarpışı kuvvetli ve binaenaleyh mahabbet neş'esi şiddetli olsa da gerek ma'rifet ve gerek muktezayı iymanın tatbikatı i'tibariyle kemaline ermiş bir kalb gibi yüksek melekâta ve fi'l-ü infialde, amelî sühulet ve i'tidale sahib olamaz. Netekim tuli emed ve müruri zeman ile hissiyyat kocayarak neş'esini zayi' eder. Şevka fütur, kalbe kasvet gelir ve bu ruhî kanundan dolayı ferdler gibi cem'iyyetler de dinî neş'elerinde hadaset ve tufuliyyet, şebab ve rüşd, kemal ve kühulet, herem-ü şeyhuhet gibi tavurdan tavra muhtelif devirler yaşar. Ve bu suretle kucayan cem'iyyetler ancak neş'enin yenilenmesi tarikıyle ba's ba'del mevt gibi yeniden hayat kesbederek mevcudiyyetini idame ve yine o suretle tekâmülünü istıhsal edebilir. Tevhidi hakk ile islâm, âleme bir likaullah neş'esi getirmiş idi ki

ona tenahî tesavvur olunmaz ve onun hiç bir neş'e ile mübadelesi tecviz edilmez. İstıkbalin âguşi imkânında gizlenen hiç bir Devlet, hiç bir neş'ei ni'met onun ihatası haricine çıkamaz. Rıdvanı ekber bütün neş'elerin, saadetlerin gayesidir. Sabikun o neş'enin aşkıyle iyman ve islâma sarılıyorlardı. Müşriklerin kızgın taşlarla işkenceleri altında hiç fütur getirmiyerek ehad ehad diye zikrullah ile iymanın şetaretini i'lân eden Bilâli Habeşî radıyallahü anh gibi Eshabı kiram hep o neş'enin şevkıyle

zevkyab

Sh:»4745

oluyorlardı. Sonra da bu neş'e günden güne feyz-u terakkıye müste'ıb olarak « اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِى » gününe doğru bir tekâmül ta'kıb ediyordu. Şübhesiz ki Eshabı kiram iymanlarının ilk deminden ı'tibaren kalbleri Eshabı kiram iymanlarının ilk deminden ı'tibaren kalbleri huşu' ile çarpan ecillei enamdırlar. Bununla beraber efradın tekâmül meratibinde seyir ve kabiliyyetleri ve her mertebede derecei huşu'ları mütefavit olduğu gibi ilk zamanlarda cem'iyyet ı'tibariyle tezahüratında henüz o neş'ei inkişafını bulmamış, kuvvet ve şebab çağına gelmemiş idi. İşte bu âyet bu ruh kanunlariyle islâm ma'şerinin, iyman hasailinde ve amelî melekâtta

zikrullaha ve ahkâmi hakka tam bir huşu' ve inkıyad melekesi edinerek fa'aliyyet çağına geçmeleri

zamanının hulûl ettiğini ihtar eylemektedir. Çünkü Sûrei Enfalde geçen «

اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَاِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ اٰيَاتُهُ زَادَتْهُمْ اِيمَانًا » buyurulduğu üzere asıl mü'minler o kimselerdir ki Allah

Tealânın nami celâli anılınca kalbleri çarpar ve âyâtı okundukça iymanları artar. Binaenaleyh iyman

edenler böyle olsun ﴿وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ﴾ ve şöyleler gibi olmasınlar ki

﴿اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ﴾ önceden kendilerine kitab, ya'ni Tevrat ve İncîl verildi

﴿فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْاَمَدُ﴾ sonra üzerlerine tuli emed vakı' oldu -zaman uzadı,

peygamberleriyle aralarında müruri zeman oldu, yâhud gaye uzadı, mev'ud olan maksad ve emel geçir

kedi, yâhud ecel uzadı, ömürleri uzayıp ölümü unutarak tuli emele düştüler ﴿فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ﴾

de kalbleri katılaştı-Allah namına zikr-ü nasıhat te'sir etmez, hakka boyun eğmez, hak neş'esi duymaz

oldular « ﴿وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ﴾ «فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ اَوْ اَشَدُّ قَسْوَةً

hem içlerinden çokları fasıktirler. - Dinlerinin hududundan çıkmış,

kitablarındakini

terketmişlerdir «فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهٖ». Onun için siz onlar gibi olmayın, katı kalbli de olmayın, fâsık de olmayın da Allah Tealânın zikrine, Kur'anındaki va'z-u tezkirine ve indirdiği ahkâmı hakka itaat ve inkıyadı meleke edinecek vechile yumuşak ve ince kalbli olun. «فَقَسَتْ» deki «fa» da zâhir olan sebebiyyettir. Demek ki tuli emed, ya'ni zamanın uzaması kalb katılığına bir sebeb gösterilmiştir. Zira müruri zeman ile duyguların şiddeti söner, kalbler kasvet peyda eder. O halde hatırlara burada şöyle bir suâl gelir: Müruri zeman kasveti kalbe sebeb olunca üzerlerine zaman uzayanların ondan ihtirazı nasıl mümkin olur? Ve bu surette onlar gibi olmasınlar demenin umum noktai nazarından faidesi ne olur? Bunun cevabı: Usulde ma'lûm olduğu üzere böyle müruri zeman gibi kulların iradesine tâbi' olmıyan hususatta teklif, onun alâkadar olduğu ıhtiyarî esbabı istihsale teallûk eder. Bunda da müruri zemanın hukmünü kat'edebilecek esbabın teharrisiyle ictihada sevk var demektir. Bir de âyette asıl matlûb huşu'dur. Huşu' ise irade ve ıhtiyar ile alâkadar olan bir fiıldir. Sonra esbabı tabi'iyye karşısında da ye'se düşülmemek için şöyle buyuruluyor: 17. ﴿اِعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾ Biliniz ki Allah Tealâ Arzı ölümünden sonra diriltir - şübhe yok ki onu dirilten Allah zamanın uzamasiyle katılaşmış olan kalbleri de yeni bir intibah, bir neş'ei hayat ile diriltir. ﴿لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾ ﴿قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ﴾ işte size âyetleri beyan ettik.

gerek ki akl eder anlarsınız - da onlara huşu' ile sarılır, zamanın uzamasıyle dahi kasvete düşmemek için kemali iyman ile çalışır, Kur'anın feyzıyle âleme yeni yeni hayatlar neşredersiniz. Bunu yapabilmek için de fîsebîlillâh infak ve tesadduk en

Sh:»4747

birinci sebeblerden birini teşkil ettiğine şu suretle işaret buyuruluyor: 18.

﴿اِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ﴾ ilh...

19. ﴿وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖٓ﴾ hem Allaha ve Resulüne iyman edenler - ki iymanlarının keyfiyyeti surei « بقرە » nin hâtimesinde beyan olunmuştu

﴿اُولٰٓئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ ۚ وَالشُّهَدَآءُ﴾ onlar hep sıddîkler ve şehîdlerdir.-

SIDDÎKLER; Allahı ve Resulünü tasdık ve tasdıkına sadakatta en ileri gidenler. ŞEHİDLER: Allah yolunda can veren mücahidlerki Cennetlik olduklarına şehadet edilmiş meşhudlar. Yâhud hakikatte ölmüş olmayıp hayatta bulunduklarına şehadet edilmiş olmakla henüz hazır demek olan şahidlerdir.

﴿عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾ rablarının ındinde - Allah yanında, ya'ni hakikî Mü'minler, Allahın huküm-ü ılminde

sıddîkler ve şehidler hukmünde ve tıbkı onlar gibidirler. Çünkü Allaha ve Resulüne hakikaten iyman etmiş olanlar onlar gibi Allahın ve Peygamberlerinin bütün haberlerini tasdık ve iymanına sadakat eder ve Allah için onların fiıllerine sıdk ile şehadet ve muavenet eylerler. Onun için ﴿لَهُمْ﴾ onlara - öyle sıdk-u şehadet ile iyman edenlere ﴿اَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ﴾ onların ya'ni sıddîklerin ve şehidlerin ecirleri ve nurları vardır. - Onlar da onlara mev'ud olan ecr-ü nura nail olurlar. Müfessirlerin beyanına göre şu fark ile ki bunlarınki onlarınki gibi katlanamaz. Bu suretle seçilirler. Aralarında mahiyyet farkı bulunmaz, lâkin keyfiyyet ve derece farkı bulunur. Ba'zı müfessirler de bu âyeti başka türlü rabt etmişler ve demişlerdirki « أُولَٰئِكَ » nin haberi « هُمُ الصِّدِّيقُونَ » da tamam olmuştur, burada vakfetmelidir. « وَالشُّهَدَاءُ » « الصِّدِّيقُونَ » e ma'tuf değil, mübtedadır. Haberi « لَهُمْ اَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ » dür. Ve bu üç zamirin üçü de şühedaya racı'dir. Buna göre mâna

Sh:»4748

şu olur: «Allaha ve Resulüne iyman edenler, onlar hep sıddîklerdir. Rablarının ındında şehidler ise onların kendilerine mahsus ecirleri ve nurları vardır,» Bu surette şühedadan murad « فَكَيْفَ اِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ بِشَهِيدٍ » âyetinde olduğu gibi Peygamberler olmak

da melhuzdur.

﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَحِيمِ﴾

âyetlerimize yalan deyip küfredenler ise onlar hep eshabı Cahîmdir. - Cehennemde muhalleddirler. Kazıy Beyzavî derki bundan nârda hulûdun kâfirlere mahsus olduğu anlaşılır. Zira terkib ıhtısasa delâlet ettiği gibi suhbet de orfen mülâzemete delâlet eyler.

Mü'min ve kâfir iki kısmın âhıretdeki hallerini bu suretle beyandan sonra Dünyanın, yâni âhıret saadetini istihsâl için sarf olunmıyan fanî hayatın ehemmiyyetsizliğini tasvir ile Âhıret kazancına teşvık için buyuruluyorki:

﴿٢٠﴾ اِعْلَمُوٓا اَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِى الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ ؕ كَمَثَلِ غَيْثٍ اَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرٰيهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا ؕ وَفِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ ۙ وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٌ ؕ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ﴾

﴿٢١﴾ سَابِقُوٓا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ
السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اُعِدَّتْ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ ذٰلِكَ فَضْلُ
اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٢﴾ مَآ
اَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِى الْاَرْضِ وَلَا فِٓى اَنْفُسِكُمْ اِلَّا فِى كِتَابٍ
مِنْ قَبْلِ اَنْ نَبْرَاَهَا اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿٢٣﴾ لِكَيْلَا
تَاْسَوْا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَآ اٰتٰيكُمْ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ
كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿٢٤﴾ اَلَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَاْمُرُونَ النَّاسَ
بِالْبُخْلِ وَمَنْ يَتَوَلَّ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِىُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٥﴾ لَقَدْ
اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَاَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ
لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَاَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَاْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ
لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهٗ وَرُسُلَهٗ بِالْغَيْبِ اِنَّ اللّٰهَ قَوِىٌّ
عَزِيزٌ ﴿﴾

Meali Şerifi

Biliniz ki: Dünyâ hayât bir oyun, bir eğlence, bir süs ve aranızda bir tefahur ve mal-ü evladda bir çokluk yarışından ibarettir, bir yağmur temsili gibi ki otu rençberleri imrendirmiştir, sonra heyecana gelir, bir de görürsün sararmıştır, sonra da olur bir çörçöp, âhırette ise şiddetli bir azâb bir de Allahdan bir mağfiret ve rıdvan vardır. Dünya hayât bir aldanış metâından başka bir şey değildir 20 Siz Rabbınızdan bir mağfirete ve eni Yerle Gökün eni gibi bir Cennete yarışınki Allaha ve Resullerine iyman edenler için hazırlanmıştır, o Allahın fadlıdır, onu dilediği kimselere verir, ve Allah, çok büyük fadıl sahibidir 21 Ne Arzda, ne de nefislerinizde bir musıbet başa gelmezki biz onu fi'le çıkarmazdan evvel bir kitabda yazılmış olmasın, şübhesiz bu Allaha göre kolaydır 22 Şunun içinki gaybettiğinize gam yemeyesiniz ve size verdiğine de güvenmiyesiniz, Allah çok öğünen kurulanın topunu sevmez 23 Onlar ki hem behıllik ederler hem de halka behıllik emrederler, her kim de ardını dönerse haberi olsunki Allah, ganiy Hamîd o 24 Celâlim hakkı için biz Resullerimizi beyyinelerle gönderdik ve beraberlerinde kitab ve miyzân indirdik ki insanlar adaletle tutunsunlar, bir de demiri indirdik, onda hem çetin bir sertlik hem de insanlar için bir çok menfeatler vardır, ve çünki Allah kendisine ve resullerine gıyabında yardım edenleri belli edecek, şübhe yokki Allah kavîdir

azîzdir 25

20. ﴿اَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا﴾ Dünya hayat - yâni Âhıret kazancı için sarf edilmiyen,

âlemi beka ni'metlerinin iktisabına vasıta kılınmıyan fâni hayat sırf çocukları aldatan ve yorgunluktan başka

semeresi olmıyan şu hallerden ibarettir. ﴿لَعِبٌ﴾ bir oyun - heves edilir, uğraşılır, boğuşulur.

Yense

Sh:»4751

de yenilse de netice itibariyle hiçe müncerr olur. ﴿وَلَهْوٌ﴾ ve eğlence-insanı fâideli olan işinden,

gücünden, vazifesinden alıkoyan, ve vaktını öldürmekten başka bir işe yaramıyan lehviyyat

﴿وَزِينَةٌ﴾ va süs - zatî bir şeref bahşetmiyen ve kadınlar, çocuklar gibi gafilleri aldatan gayimler

kuşanımlar, ciciler biciler kabîlinden mücerred bir nümayiş ﴿وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ﴾ ve aranızda bir

tefahur - ben senden üstünüm, ben fülân oğluyum gibi bir öğünüş bir kurum. TEFAHUR, iftihar yarışı

etmektir, Fahr-u iftihar ise kişinin kendinden harıc olan şeylere güvenib öğünmesidir.

﴿وَتَكَاثُرٌ فِى الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ﴾ ve emval-ü evladda bir çokluk yarışı, bir gurur.

- İşte sırf Dünya için yaşayanlara hayat bunlardan ibarettir. ﴿كَمَثَلِ غَيْثٍ﴾ bir yağmur meseli gibi ki ﴿اَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ﴾ otu küffarı imrendirmiştir. - Burada küffar, şer'an ma'ruf olan mânasiyle kâfirler demek dahi olabilir ise de İbni Mes'ud radıyallahü anh Hazretlerinden merviy olduğu üzere çiftci rençberler mânasına olması daha müreccahtır. Çünkü küfür, asıl lügat ma'nasında örtmek demek olduğu ve çiftçiler tohumu toprağa atıp örttükleri cihetle onlara da bu vasıf ıtlak edilir, otların bitmesi de hayvanat dolayısiyle en evvel onları hoşlandırır. Ancak bu tabirin ıhtiyar buyurulması ma'lûm olan tevriyeden de halî olmaz, Âhırete inanmıyan kâfirlerin hoşlandığı da hayvanî bir hayat olduğuna işaret için bu ta'bir kullanılmış demektir. ﴿ثُمَّ يَهِيجُ﴾ sonra heyecana gelir - çoşar, gürelir, yâhud kurumağa yüz tutar körelir ﴿فَتَرٰيهُ مُصْفَرًّا﴾ bir de bakarsın

Sh:»4752

onu sararmış görürsün ﴿ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا﴾ sona bir hutam, bir çöp olur. - İşte Dünya hayatın temsîli budur. ﴿وَفِى الْاٰخِرَةِ﴾ Âhırette ise ﴿عَذَابٌ شَدِيدٌ﴾ şiddetli bir azâb var. - Dünya hayata inhimakin neticesi olur elîm bir acı. Onun için burada evvelâ azâb haber veriliyor ﴿وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ﴾ bir de Allahdan bir mağfiret - bütün günahları örten, zahmetleri unutturan,

künhü tasvire sığmıyan mağfiret ﴿وَرِضْوَانٌ﴾ ve bir rıdvan var - ki her şeyden büyük, her zevkten üstün, Allahın rızasına irmek « رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ » mısdakınca hem merzıy hem razıy olmak, o ebedî hoşnutluk, bütün saadetlerin a'zamı, bütün safaların ekmelidir. Bu ise dünya hayatı gaye edinmeyip Âhıret için çalışan mü'minlere mev'uddur. Görülüyorki şedid bir azâba mukabil iki şey zikrolunuyor: mağfiret ve rıdvan, bunda rahmetin galebesine bir tenbih vardır. Hasılı ﴿وَمَاالْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ﴾ Dünya hayat, metaı gururdan başka bir şey değildir. - Bir meta'dır fakat bir aldanma metaıdır. Hoş gibi görünür lâkin neş'esi humar ile zevkı elem-ü hicran, azâbı niyran ile neticelenir. Ancak Saıyd İbni Cübeyr Hazretlerinden merviy olduğu üzere metaı gurur olması, âhret talebinden alıkoyması cihetiyledir. Amma Allah tealânın rıdvanına ve Âhıret metalibine vesîle edinilmesi haysiyyetile ne güzel meta', ne güzel vesîledir. O halde insan olanlar Dünya hayatın geçici zevklerine kendilerini kaptırmayıp sonundaki o firak ile bir taraftan o şedid azâbı bir taraftan da o mağfiret ve rıdvanı düşünmeli de yalnız azâb korkusiyle değil o mağfiret ve rıdvana lâyık bir neş'e, bir aşk-u mahabbet ile Âhıret için çalışmalı, o büyük murada irmelidir.

Onun için buyuruluyorki: 21.

﴿سَابِقُوٓا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ﴾ ilh - « ال عمرانده » geçen « وَسَارِعُوٓا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ » âyetine bak. MÜSARE'AT ve müsabaka, sür'at yarışı, geçmek yarışı, Mefhumen farklı olmakla beraber mütelâzimdirler. « سَابِقُوٓا », müsabaka edin, yâni sizden evvelki ümmetlerin sabikununu geçmek ve onlardan daha ileri olarak rabbınızın magfiretine ve tavsıf olunan Cennet-ü rıdvana irmek için lâzım gelen eshabı hazırlamak hususunda koşu meydanlarında yarışan yarışçılar gibi yarışın, güzel hayırlı amellerde mücahede edin ﴿اُعِدَّتْ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ﴾ ki o Cennet Allaha ve Resulüne iyman edenler için hazırlanmıştır. - O halde musabakanın aslını bu iymanda müsabaka teşkil eder. Bu iymanda müsabaka ise Allah ve Resulünün tebligatını tasdık ve icrada mümkin olan mesainin en yükseğini sarf eylemek, ya'ni yukarıda geçtiği üzere Allahın zikrine ve inen hakka huşu' ile itaatte yarış etmek suretiyle olacaktır. ﴿ذٰلِكَ﴾ O i'dad, ya'ni vadolanan o geniş Cenneti hazırlayış ﴿فَضْلُ اللّٰهِ﴾ Allahın fadlıdır. - Üzerine vacib olduğu için değil, mahza fadl-ü keremiyle ihsan ettiği bir atıyyesi bir bahşışıdır. ﴿يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَآءُ﴾ o fadlını dilediği kimselere verir. - Onun için onu öyle iyman edenlere tahsıs buyurmuştur. ﴿وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾ ve

Allah çok büyük fadıl sahibidir. - Onun için ona öyle büyük ve geniş bir fadıl çok görülmez, sizler hemen iyman edip ona ermek için yarışarak çalışın da muvaffakıyeti yine onun fadlından ümid edin, fakat Dünya hayatın peşin olan eğlencelerini bırakıp da böyle Âhırette mev'ud olan bir

Sh:»4754

mağfiret ve Cennet için yarışa kalkışmakta gerek memleket ve gerek nufus itibariyle bir takım dünyevî zararlar, sıkıntılar, musıbetler başa gelmek ihtimali varken öyle bir müsabakaya nasıl girişilebilir? Denirse buyuruluyorki 22.

﴿مَآ اَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِى الْاَرْضِ وَلَا فِىٓ اَنْفُسِكُمْ اِلَّا فِى كِتَابٍ﴾ ne Arzda ne de nefislerinizde hiç bir musıbet isabet etmezki her halde bir kitabda yazılı olmasın - MUSÎBET, hedefine isabet eden mermiy gibi insana şiddetle dokunan hadise ve felâkettir. Arzda musîbet, Arzda herhangi bir zarar ve harabîye sebeb olan âfetler, ziyanlardır. Kuraklık, kıtlık hasılât veya hayvanata ârız olan âfetler, ev veya şehir yıkımı, arazi zayaı, zelzele vesair her türlü zararlara şamil olur, Nefislerdeki musîbet de ölüm, hastalık, yara, bere, kırık, habis, işkence, açlık, susuzluk, züğürtlük gibi canlara teallûk eden acılardır. Tatlı muvaffakıyyetler Allahın fadlı olduğu gibi bütün musîbetler de Allahın

ılmi ezelîsinde veya Levhi mahfuzda yazılmış bir takdiridir. Öyle ki ﴿مِنْ قَبْلِ اَنْ نَبْرَاَهَا﴾ O Arz, veya o nefisler veya o musîbeti yaratmamızdan, vücude getirmemizden evvel yazmışızdır, - O nasıl mümkin olur denilmesin ﴿اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ﴾ zira o Allaha göre kolaydır. - Çünkü Allah Tealâ madde ve müddetten müstağnîdir. O halde mukadder olan musîbetten ise kaçınmakla kurtulunmaz. O yazılmış ise yalnız müsâbakaya girişenlere değil, kaçanlara veya oturup zevk ve rahatına bakanlara dahi gelir çatar. Bu hususta böyle ı'tikad etmeli ve o yolda hareket eylemelidir. Mesaibe karşı böyle kadere ı'tikadın kalbe kuvvet ve metanet vermek gerek acı ve gerek tatlı hâdisat karşısında sarsılmamak faidesi vardır. Bu şöyle beyan buyuruluyor: 23.

﴿لِكَيْلَا تَاْسَوْا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ﴾ o yazı şu hikmet içindir

Sh:»4755

ki gayib ettiğiniz Dünya ni'metlerine gam yemiyesiniz, yerinmiyesiniz - Allahın takdiri böyle imiş diye mütesellî olup metanetinizi muhafaza edesiniz ﴿وَلَا تَفْرَحُوا بِمَآ اٰتٰيكُمْ﴾ ve size verdiği ile de güvenmeyesiniz - mağrurlanmayıp « ﴿هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّىۖ لِيَبْلُوَنِىٓ ءَاَشْكُرُ اَمْ اَكْفُرُ﴾ » diye sonunu düşünesiniz.

Zira hepsinin mukadder yazılı olduğuna iymanı olan ve kalbleri Allahın zikrine ve inen hakka huşu' duygusunu besliyen kimseler Allah Tealânın vukuat ile tebeyyün eden acı tatlı kaza ve kaderi tecelliyyatı karşısında hasbelbeşeriyye müteessir veya metahassis olsa da kendini şaşırmaz, ne gamın ıztırabına ne de sevincin gurur ve heyecanına kaptırmaz. Hepsinin haktan indiğini ve nice gizli hikmetleri bulunduğunu bilerek her iki halde de gönlünü Allahın mağfiret ve rıdvanı neş'esine bağlayıp huşu ve rıza hisleriyle vazifesine bakar ﴿وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ Hem Allah çok iftihar eden kurumlunun, ya'ni çok öğünen mağrurlanan kibirlilerin kendini beğenmişlerin hiçbirini sevmez - bu tezyil ferahın mahzurunu ve mezmum olan nev'ini beyandır. Demek ki mezmum olan ferah kibir ve gurur getiren fazla güveniştir. Zira « فَخُورٍ », mübalâga sıygasıdır. Çok iftihar edici demektir. « مُخْتَالٍ » da ıhtiyalden ismi fail olup kendinde görünen bir fazılet tehayyül ederek kurumlanan mütekebbir demektir ki kendini beğenmiş ta'bir ederiz. Aslında « خُيلَآء » dan müştaktır. 24. ﴿اَلَّذِينَ﴾ - « مُخْتَالٍ » den bedel yâhud « هُمُ الَّذِينَ » ma'nasına mahzuf mübtedanın haberidir, sıfat olamaz. Çünkü « مُخْتَالٍ » nekire, bu ma'rifedir. Ya'ni şöylelerini ki yâhud onlar öyle kimselerdir ki ﴿يَبْخَلُونَ﴾ behıllik ederler - Sadeka ve iane vermekten Allah yolunda infak eylemekten mallarını kıskanır, esirgerler, hasislik ederler ﴿وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ﴾

Nasa da behıllik emrederler - bu emir iki vechile olur. Ya nasıhat ediyormuş gibi doğrudan doğruya ağızlariyle söylerler, iktısattan, idareden bahsederek sıkılığa, hasisliğe teşvık ederler. Yâhud halleriyle her kese nekeslik nümunesi olurlar. ﴿وَمَنْ يَتَوَلَّ﴾ Her kim de ardını dönerse - Allah yolunda infaktan yüz çevirirse ﴿فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِىُّ الْحَمِيدُ﴾ haberi olsun ki Allah, ganiy hamîd ancak odur. Hiç ihtiyacı olmıyan zatında mahmud ve memduh olan zengin ancak odur. Onların yüz çevirmeleriyle onun hiç bir şey'i eksilmez, Zarar onların kendilerine aid olur. İhtiyac kendilerinindir. Burada Nafi', İbni Âmir, Ebû Ca'fer kıraetlerinde « هُوَ » siz « فَاِنَّ اللّٰهَ الْغَنِىُّ الْحَمِيدُ » okunur. Ma'na değişmez. Bunun üzerine hamdi iktıza eden eltâfı ilâhiyyeden ba'zılarını ıhtar ve yüz çevirenleri inzar siyakında buyuruluyor ki 25. ﴿لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ﴾ Celâlim hakkı için beyyinelerle, ya'nî açık ve kat'î burhanlar ve mu'cizelerle Resullerimizi gönderdik ﴿وَاَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ﴾ ve beraberlerinde kitab ve miyzân indirdik - kitabdan murad cinstir. Yazının bildirilmesi de zımnındadır. Miyzan da ma'lûm terâzi demektir ki âlemdeki müvazenet kanununun bir alâmet ve mi'yarı olarak eşyanın müvazenetini ta'yin için kullanılır. Bunun indirilmesi ise canibi haktan beşerin ılmine indirilmesi, ilham ile bildirilmesi, ı'mal ve istı'malinin öğretilip

emrolunmasıdır. Ki bu da müvazeneyi anlayan bir miyzânı aklî ve fikrî ile alâkadardır. Böyle kitab ve miyzân da indirildi. ﴿لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ﴾ ki nâs insaf ve adaletle doğrulsun - âdî terâzi tartabildiği şeylerde bir adalet, bir denkleştirme mi'yarı olmakla beraber hukukî müvazenelerin hepsini ölçmek için kâfi değildir. Fakat adalet mefhumunun en mahsûs bir misal veya vasıtasını

gösterdiği için mîzan kelimesi mutlak adalet remzi olarak da kullanılır. Burada da miyzan hukukî, ictimaî, siyasî müvazeneyi ta'yin eden mi'yarı adalet ma'nasına olmak münasibdir. Müvazeneyi bozan adaleti ihlâl edenlere gelince ﴿وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ﴾ Bir de demiri indirdik - ya'ni mebzulen yaradıp mevcudiyyetini bildirdik, kullanılmasını öğrettik ﴿فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ﴾ onda şiddetli bir beis - kuvvetli bir darbe, çetin bir azâb var. Çelik silâhlar, harb âletleri ondan yapılır. ﴿وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ﴾ ve insanlar için bir çok menfeatler vardır. - İğneden ipliğe hiç bir san'at yoktur ki onda demirin hizmet ve menfeati olmasın. Demir bütün sanayiin, hem bel kemiği hem eli ve tırnağı gibidir. Mezarlar da onunla kazılır, şehirler de onunla yapılır, yiyecek de onunla, giyecek de onunladır.

Fahreddini Razînin dediği gibi demirin insanlığa hizmeti altından çok fazladır. Denilebilir ki altın bulunmaz olsa Dünya maslahatlarında büyük bir eksiklik olmaz. Lâkin Demir bulunmasa hemen hemen bütün mesalihi dünya muhtell olur. Zamanımızda makinecilikle demir sanayiinin vâsıl olduğu derece ise hemen hemen her şey'i istilâ etmiştir. Hem be'si şedîdi artırmış, hem menafıı çoğaltmıştır. Öyle ki Devletler küçük bir kağıt parçasını altın yerine ikame ederek altının kıymetini değilse de tedavülünü hayli tevkıf etmiş ve hattâ altın mıkyasının kaldırılmasını bile lâkırdı sahasına atmış oldukları halde demirin bir iğnesini eksiltmek şöyle dursun demir ihtiyacının günden güne şiddetini artırdığını görmekten başka bir şey yapamamaktadırlar. Şübhe yok ki beşeriyyetin böyle her taraftan demir çemberlerile kuşatılması ve derelerin tepelerin demir makinelerden savrulan dinamit ateşleriyle dekken dekkâ edilmesi nice kalblere kasvet vermekte ve kitab ve mîzan düşünmeyip yumuşak düşeklerde

Sh:»4758

rahate meftun olan veya engin cehalet ve atalalet derelerinde çalıp oynamak istiyen nice milletleri « وَلَهُمْ مَقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ » mazmununca demir kıskaçlar içinde Cehennemî bir tazyık ile ezmekte bu ise demirdeki şiddetli be'sin tezahüratından bulunmaktadır. Fakat bu şiddetli be'si bu kuvvetli

tazyıkı kırarak yüksek bir hürriyyet havası teneffüs etmek için cevvi Semaya doğru uçuran tayyareler de demirdeki lâyuhsâ menafiin şevahidi cümlesinden olduğunda şübhe yoktur. Hasılı demirin insanlar için menafıı pek çok ve insanların demire ihtiyacı altın ihtiyaclarından çok fazla olduğundan dolayı Allah Tealâ demiri altından çok ve kolay bulunur bir surette yaratmış ve altından önce keşfini müyesser de kılmıştır. Altını ise ihtiyacın kılleti hasebiyle az ve nadirulvücud yaratmış ve zor bulunacak ve kirlenmez bir kıymet miyzanı yapılacak vechile ağırlık ve ızzetiyle Arzın derinliklerine atmıştır. Allah tealânın cud-ü hikmeti ve kullarına rahmet ve mayeti âsarından biri de ihtiyac çok olan şeyleri tabiatte daha çok ve kolay bulunur bir halde yaratmış olmasıdır. Netekim hukema derler ki hayatta en çok ihtiyac hevayadır. Çünkü bir lâhza rielere vusulü münkatı' olsa insan derhal ölür. Allah tealâ da onu en çok ve en kolay bulunur ve kolaycacık teneffüs edilir bir surette yaratmış öyle ki insan hiç bir tekellüfe muhtac olmaksızın onu tabiî olarak teneffüs eder. Suya ihtiyac hevadan az olduğu için onu bulmak biraz daha güç, yiyeceğe ihtiyac sudan az olduğu için onu bulmak daha güç, kezalik yiyeceklerin envaı da ihtiyacın mertebesine göre mütefavittir. Bulunması en zor olana ihtiyac daha az olur. Mücevherata ihtiyac daha az olduğu için onlar da cidden az ve çok zorlukla bulunur. Ve onun için kıymetli olurlar. Bütün bunlardan şunu anlarızki tab'an bir şey'e ihtiyac ne kadar çoksa o da hılkatte o nisbette çok bulunur. O halde Allahın rahmetine ihtiyacımız

hepsinden

Sh:»4759

daha çok olduğu için Allah tealânın bize rahmetini her şey'in en kolay bulunan bir fadlı kılacağını da ümid ve niyaz ederiz.

سبحان من خص العزيز بعزه والناس مستغنون عن اجناسه

واذل انفاس الهواء وكل ذى نفس فمحتاج الى انفاسه

Bu âyetin nazîri « اَللّٰهُ الَّذِىٓ اَنْزَلَ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ ۗ » ve « وَالسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ۙ » âyetleridir. Burada kitab ve miyzân ile demirin münasebetlerine dair Fahruddini Razî tefsirindeki şu güzel vecihleri okumadan geçmiyelim!

1- Teklifin medarı iki emirdir: birisi lâyık olanı yapmak, ikincisi de lâyık olmıyanı terk etmektir. Evvelkisi

maksud bizzattır. Zira maksud bizzat terk olsaydı hiç kimse yaratılmamak lâzım gelirdi. Çünkü terk ezelden hasıl idi. Lâyık olan fıil ise yâ nefse müteallık olurki o ulûm ve maariftir yâhud bedene müteallık olurki o da âlât ve cevarıh ile amellerdir. İşte enfüsî fıillerden lâyık olanı yapmıya tevessül olunacak şey kitabdır. Hak bâtıldan, Delîl şübheden onunle temyiz olunur. Bedenî fıillerden lâyık olanı yapmaya tevessül olunacak şey de mizandır. Çünkü amellerde en ağır teklifler, halk ile muameleye racı' olanlardır. Miyzan da adlin zulümden, fazlanın eksikten temyizine medar olandır. Demirdeki kuvvet ve şiddet de halkı lâyık olmıyan fıillerden zorla meni' vasıtasıdır. Hasılı kitab, kuvvei nazariyyeye; miyzan kuvvei ameliyyeye, demir lâyık olmıyanın def'ine işarettir. Bu öçten en şereflisi ruhanî maslahatlara riayet, sonra cismanî maslahatlara riayet, sonra da lâyık olmıyanlardan zecr olmak hasebiyle âyette bu tertibe riayet olunmuştur.

2- Muamele ya hâlık iledir, bunun yolu kitabdır.

Sh:»4760

Yâhud halk iledir bu da ya ahbab ile ya a'da ile olur. Ahbab ile muamele musavat ile, o da miyzan iledir. A'da ile muamele de kılıç ve demir iledir.

3- İnsanlar üç kısımdır. Birincisi Sabikundur. Onlar halka kitabın muktezasına göre muamele ederler, insaf ederler. Kendi haklarında ise semahatli davranır intisafa müraceat etmezler, şübhe mevkı'lerinden sakınırlar. İkincisi muktesıtlerdir. Bunlar hem başkasının hakkına insaf ederler, hem kendi hakkını ister intisaf ederler. Bunlar için ise miyzan lâzımdır. Üçüncüsü haksızlar zalimlerdir. Bunlar kendi haklarında insaf isterler, fakat başkalarının hakkında insaf etmezler. Kendi canlarının yandığını istemez, başkalarının ise canını yakarlar. Bunlara karşı da kuvvet, demir lâzımdır.

4- İnsan ya hakikat makamındadır, ki bu nefsi mutmeinne ve mukarrebîn makamıdır. Bu makamda sükûnu ancak Allaha olur ve ancak kitabullah ile amel eder. Netekim « اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ » buyurulmuştur. Yâhud tarikat makamındadır, bu da nefsi levvame makamı, eshabı yemîn makamıdır. Bu makamda ifrat ve tefrıtten sakınıp doğru yolda gidebilmek için ahlâkı tanımakta bir miyzan lâzımdır. Yâhud şeriat makamındadır ki bu da nefsi emmare makamıdır. Bunda ise nefsi terbiye için riyazatı şakka ve mücahede demiri lâzımdır.

5- İnsan ya mükâşefe sahibi vâsılîndendir. Onun enîsi ancak kitab ve zikrullahdır. Yâhud taleb ve istidlâl

sahibidir. Onun için de bir delîl ve hüccet miyzanı lâzımdır. Yâhud da ınad ve mükâbere sahibidir. Onun da demirle Arzdan def'i lâzımdır.

6- Din ya usul veya furu'dur. Diğer bir ta'bir ile ya maarif veya a'mal ve ahlâktır. Usul kitabdan alınır. Fürua gelince maksud insanların maslahatları ve adaletle doğruluklarıdır. Bu ise miyzan ile olur. Zira miyzan

Sh:»4761

adalet remzidir. Bu iki tarikı terkedenlerin de te'dibi için demir lâzımdır.

7- Kitab, Allah tealânın kitabında zikreylediği adl-ü insafı muktezı ahkâma işarettir. Miyzan da nası o adl-ü insafa ibtina eden ahkâma doğru sevke işarettir ki bu hükûmetlerin işidir. Demir de temerrüd edenleri kuvvet ve kılıç ile sevkın lüzumuna işarettir. Bundan anlaşılır ki kitaba sahib olan ulemanın mertebesi, kılıca sahib olan ümeranın mertebesinden yüksektir. Daha çok münasebet vecihleri bulunabilirse de bu zikrolunanlar tenbih için kâfi gelebilir. اهـ .

İşte Allah tealâ böyle kitab ve miyzan ve bir de insanlara hem beis hem de bir çok menafıı olan demiri indirdi ki nas okumayı ve adalet ölçülerini bellesin, adl-ü hakkaniyyetle tutunsun, belini doğrultsun, muamelât ve harekâtında demirin be'sinden sakınsın ve onun kullanılmasını da öğrenip gerek siyaset ve gerek sanayı' ve ticaret noktai nazarından menafi'ından istifade etsin ﴿وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ﴾ hem de şunun için ki Allah kendisine ve gönderdiği peygamberlerine anilgiyab, ya'ni bilfiıl Hakkın huzuruna varmadan evvel yâhud gösteriş için değil hulûsi kalb ile yardım eden mücahidleri ılmi ezelîsinde olduğu gibi fi'len de temayüz ettirip belli etsin de ecirlerini versin - Allaha yardımın ma'nası dinine yardım ve iradei cüz'iyyeyi sarftır. Sûrei « محمد » de geçen « اِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ » âyetine bak ﴿اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ şübhe yok ki Allah kaviydir, azîzdir. - Kuvveti pek çok. Izzetine nihayet yoktur, her şey'e galib, her dilediğini yapmıya kadir, mağlûb edilmesine imkân tesavvur olunmaz, harikalar yaratır bir sahib ızzettir. Bu tezyîlin faidesi hem hakkı tahkık hem de yardım teklifinden hatırlara gelmesi melhuz olan bir

eksiklik tevehhümünü defi' ile vakı' olan nusrat ve mücahede tekliflerinin faydası insanların kendilerine aid olduğunu ıhtar ve ayni zamanda muhalefetten tahzir için beliğ bir inzardır.

Şimdi o Peygamberleri bir nevi' tafsıl ve nübüvvet ve kitabdan sonra bir de kuvvet isti'malinin sebebini beyan ile hatimeye temhid olarak buyuruluyor ki:

﴿٢٦﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا وَاِبْرٰهِيمَ وَجَعَلْنَا فِى ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٧﴾ ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلٰى اٰثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَاٰتَيْنَاهُ الْاِنْجِيلَ وَجَعَلْنَا فِى قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَاْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ اِلَّا ابْتِغَآءَ رِضْوَانِ اللّٰهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا فَاٰتَيْنَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْهُمْ اَجْرَهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٨﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَاٰمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿﴾

Sh:»4763

﴿٢٩﴾ لِئَلَّا يَعْلَمَ اَهْلُ الْكِتَابِ اَلَّا يَقْدِرُونَ عَلٰى شَىْءٍ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾

Meali Şerifi

Hem celâlim hakkı için Nuhu ve İbrahimi gönderdik, zürriyyetlerinde de nübüvvet ve kitabı atâ kıdık öyle iken içlerinden ba'zısı hidayeti kabul etmiş, çokları ise yoldan çıkmış fâsıklardır 26 Sonra onların izleri üzerinde Resullerimizle ta'kıyb ettik, bir de Meryemin oğlu Isa ile ta'kıyb ettik ve ona İncili verdik ve ona tabi' olanların kalblerinde bir rıkkat bir merhamet yarattık, bir de rehbaniyyet ki onu onlar ibda' ettiler, biz onu üzerlerine yazmamıştık, ancak Allah rızasını aramak için yaptılar, sonra da ona hakkıyle riayet etmediler, biz de içlerinden iyman etmiş olanlara ecirlerini verdik, çokları ise yoldan çıkmış fâsıklardır 27 Ey o bütün iyman edenler! Allahdan korkun ve Resulüne iyman edin ki sizlere rahmetinden iki nasîb versin ve size bir

nur bahşeylesin ki onunla yürüyesiniz hem de size mağfiret buyursun. Allah gafurdur rahîmdir 28 Çünkü

Ehli kitab bilmiyecek mi ki Allahın fadlından bir şey'e güç yetiremezler ve hakıkat fadıl, Allahın yedindedir,

onu dilediğine verir ve Allah çok büyük fadıl sahibidir 29

26. ﴿وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا وَاِبْرٰهِيمَ﴾ - «

لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ » kavlini bir nevi' tafsîldir. Vav, istinafiyye lâm, kasem

müvattıesi, kad tahkık içindir. « وَبِجَلَالِى قَدْ اَرْسَلْنَا » demek gibidir. Bu kuvvetli te'kidler

«vav» ın delâlet ettiği mukadder bir suâlin cevabı ve Resuli ekremin kitabdan maada bir de kuvvet ve seyf

ile mücahedeye me'mur olarak irsali esbabının iyzahı olan bu beyanı takviye ve ehemmiyyetini

iş'ar

Sh:»4764

içindir. Mukadder suâl, kelâmin gelişinden anlaşıldığına göre şöyledir: Açık mu'cizelerle Resuller

gönderildikten ve beraberlerinde kitab ve miyzan indirildikten sonra insanların adaletle doğrulmaları için

bunlar kâfi olmalı değil midi? O halde bir de demirin şiddetli be'si ile menafıının istihsali için mücahede

emri ve onunla inzar edici yeni bir Resul irsalinin hikmeti nedir? İşte hem bu gibi hatıralara cevab hem de Sûrenin âhırini evveline uygun bir hâtime ile bağlamağa temhid olmak üzere buyuruluyor ki: namı celâlime yemîn ile söylerim hakıkaten biz Nuhu ve İbrahimi gönderdik ﴿وَجَعَلْنَا فِى ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ﴾ zürriyyetlerinde de nübüvvet ve kitabı ata kıldık - ya'ni kendilerine risalet verdikten başka zürriyyetleri içinde de Peygamberler yaptık ve onlara kitablar vahiy eyledik. İbni Abbastan burada kitab, kalem ile yazı ma'nasına olduğuna dair bir rivayet vardır. Buna göre demek olurki daha evvel vahiy olunan kitablar yalnız ezberlerde tutulabilenlerden ibaret iken sonradan yazının icadiyle yazılmağa da başlanmıştır. Netekim Tevrat yazının icadından sonra nâzil olan kitablardandır. ﴿فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ﴾ öyle iken içlerinden hidayeti kabul eden doğru yolu tutan var ﴿وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ﴾ onunla beraber çokları fâsıktırlar. - Doğru yola yanaşmamış yâhud doğru yoldan çıkmış, fıskı, âdet edinmişlerdir. Demek ki yalnız kitab emri insanların insaf ve hakkaniyyetle tutunmaları için kâfi değildir. Bunun halâ da böyle olduğunu isbat için de buyuruluyorki 27. ﴿ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰٓ اٰثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا﴾ sonra onların izleri üzerinde resullerimizle ta'kıbettik - TAKFİYE, aslı ense demek olan kafa kelimesinden me'huz olup

bir kimseyi diğerinin ensesinden ve ardı sıra yollamak, ona kafadar etmek demektir. Ya'ni bir zaman fasıladan sonra o evvel gönderilen Resullerin Peygamberlerin izlerince arkalarından kafadarları olmak üzere ardı ardına bir çok Peygamberler gönderdik ki Müsadan sonraki Benî İsrâil Peygamberleri hep bunlar içinde dahildirler. ﴿وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ﴾ bir de İsa İbni Meryem ile ta'kıb etdik - Ya'ni o ardı ardına irsal nihayet İsa aleyhisselâma kadar geldi, bir de onunla te'kid olundu ﴿وَاٰتَيْنَاهُ الْاِنْجِيلَ﴾ ve ona İncili verdik - Alusî derki ona verilen İncil elyevm Nesâranın ellerinde bulunan ve onun miylâdı kıssasıyle salbi kıssai müfterasını hâvi olan İnciller değildir. اهـ.

Bugün Hıristiyanların ellerinde resmî olarak Metta İncili, Merkuş İncili, Lûka İncili, Yuhanna İncili namiyle dört İncil vardır ki isimlerinden ve mündericatlarından da anlaşıldığı üzere hepsi sonradan yazılmıştır. Bunlar Hazreti Isanın bir tercemei hali olarak yazılmış muhtelif eserlerdir. Tarihlerin beyanına göre Kostantin zamanında ilk teşekkül eden sinodda daha bir çok İnciller içinden seçilmiştir. Netekim Arabcaya terceme edilmiş olan «Barnaba İncili» namındaki gayri resmî İncil ile öbürlerinin arasında çok büyük fark vardır. Dört İncilde Hazreti Isanın mev'ızaları olmak üzere yazılmış olan vaızlar içinde hakıkî İncil âyetlerinin mazmunu olması melhuz bulunan güzel kelâmlar de yok değil ise de bir çoklarının tahrife uğramış olduğu

birbirleriyle mukayesesinden anlaşılacak kadar barizdir. En barizi de tevhid ruhunu değiştirmiş, teslise tebdil eylemiş olan noktalardır. Maamafih iymana tergib ile ahlâkî ve edebî incelikleri ihtiva eden noktaları da vardır. ﴿وَجَعَلْنَا فِى قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَاْفَةً وَرَحْمَةً﴾ ve ona, ya'ni Isaya ittiba' edenlerin kalblerinde bir şefekat

Sh:»4766

ve merhamet yarattık - aralarında sevişecek ve birbirlerine acıyıp yardımlaşacak bir kalb inceliğine muvaffak kıldık. Sûrei Fetihde Resulullahın ashabı hakkında « رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ » Buyurulduğu gibi merhametli idiler, « مَثَلُهُمْ فِى الْاِنْجِيلِ » bundan başka ﴿وَرَهْبَانِيَّةً﴾ bir de rehbaniyyeti - REHBANİYYET, büyük bir korku hissiyle çekilip Dünya lezaizini terkederek zühd-ü rıyazat ile ıbadette mübalega etmektir ki esasen rehbana maksus fiıl ve halet demektir. Rehban da çok korkmak ma'nasına rehbetten rahibin mübalegası olup çok korkan demektir. Bir de rahibin cem'i ranın zammiyle rühban geldiğinden cem'a nisbet edilerek zamm ile rühbaniyyet dahi denildiğini Ebüssü'ud kaydeder. Rühbanlık, rahibler hasleti demek olur. ﴿ابْتَدَعُوهَا﴾ ki onu onlar ibtida' ettiler - bid'at olarak ilkin kendileri ihdas ve iltizam etmek istediler. Ya'ni ﴿مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ﴾ biz onu üzerlerine

yazmamıştık - re'sen farz kılmamış, onunla mükellef tutmamıştık

﴿اِلَّا ابْتِغَآءَ رِضْوَانِ اللّٰهِ﴾ ancak Ellahın rızasını aramak için iltizam ettiler. - Çünkü

Ashabı Kefh kıssasında geçtiği üzere Hazreti Isanın ref'ınden sonra mü'minler Cebabire tarafından tazyıka uğramış, kaç def'alar katliâmlara ma'ruz kalarak kırılmışlar, pek az kalmışlardı. Onun için fitneye düşmekten korkarak dinlerini muhafaza etmek ve kendilerini ıhlâs ile ıbadete vermek üzere rehbaniyyeti ıhtiyar edip dağ başlarına gizli yerlere çekildiler. Taberînin Abdullah ibni Mes'ud radıyallahü anhten tahric ettiğine göre Resulullah Sallâllahü aleyhi vesellem buyurmuştur ki: Bizden evvelkiler yetmiş bir fırkaya ayrıldılar, içlerinden üçü necat buldu. Sairleri helâk oldu, üç fırkadan birisi mülûk ile karşılaştı, Allahın dini ve Isa İbni Meryem «salevatullahi aleyh» in dini üzerine onlarla çarpıştılar, mülûk onları katlettiler, bir

fırkanın

da mülûk ile çarpışmıya takatları yoktu, onların kavımları arasında ikamet edip Allahın dinine ve Isa İbni Meryem «Salevatullahi aleyh» in dinine da'vet ediyorlardı, mülûk bunları da katlettiler ve bıçkılarla biçtiler, diğer bir fırkanın ise ne mülûk ile çarpışmıya ne de onların kavımları arasında ikamete takatleri yoktu,

bunlar da çöllere ve dağlara çekilerek oralarda terehhüb ettiler. اهـ. Hazreti Yahya ile Hazreti Isanın tecerrüd hayatlarında buna az çok bir nümune yok değil ise de o kendilerine farz kılınmış değil idi. Ancak gayri meşru' bir hal karışmamak şartıyle Allah rızası için nezr-ü iltizam olunduğu takdirde iyfası vücub kesbedecek ıhtiyarî bir nafile idi. Onlar Allahın rıdvanını aramak için onu ıhtiyar ve iltizam ettiler ﴿فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا﴾ sonra da ona hakkıyle riayet etmediler - riayet edenler bulundu ise de hepsi etmediler. Çokları « اِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْاَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَاْكُلُونَ اَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ » mazmununa masadak oldular. O rahmet ve re'fet ile tevhidi bırakıp rühbanlık behanesiyle hazîne toplamıya ve teslise sapmıya ve ahlâksızlık yapmağa kalkıştılar. ﴿فَاٰتَيْنَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْهُمْ اَجْرَهُمْ﴾ biz de içlerinden iyman edenlere ecirlerini verdik ﴿وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ﴾ çokları ise fâsıktirler. - Hakkıyle riayet şöyle dursun iyman hududundan çıkıp fısk içinde puyan olarak nâsın adalet ve insaf ile kıyamına mani' olmaktadırlar. İşte hal bu merkezde iken Allah tealâ İbrahim zürriyyetinden Resulü Muhammed Mustafayı yeni bir kitab ve şeri'at ve seyf-ü kuvvet ile mücahedeye me'mur ederek irsal buyurdu. 28. ﴿يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا﴾ Ey o bütün iyman edenler! - Ya'ni geçen Resullere iyman edip de ahidlerine riayet eyliyen ve ecre nâil olmuş bulunan mü'minler şimdi ﴿اتَّقُوا اللّٰهَ﴾

Allahdan

Sh:»4768

korkun - o fâsıkların mevkıine düşmekten sakının - da ﴿وَاٰمِنُوا بِرَسُولِهٖ﴾ Resulüne iyman edin - ya'ni son gönderdiği Resulü Muhammed Mustafa Sallâllahü aleyhi veselleme dahi iyman edin ﴿يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهٖ﴾ ki size rahmetinden iki nasîb versin - birisi evvelki Resullere iymanın ecri birisi de bu Resulüne iymanın ecri olan iki nasîb. İbni Cerîrin Ebu Mûseleş'arî radıyallahü anhten tahric eylediği bir hadîste Resullulah Sallâllahü aleyhi vesellem buyurmuştur ki: « ثَلَاثَةٌ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ مَرَّتَينِ رَجُلٌ اٰمَنَ بِالْكِتَابِ الْاَوَّلِ وَبِالْكِتَابِ الْاٰخِرِ وَرَجُلٌ كَانَتْ لَهُ اَمَةٌ فَاَدَّبَهَا وَاَحْسَنَ تَاْدِيبَهَا ثُمَّ اَعْتَقَهَا فَتَزَوَّجَهَا وَعَبْدٌ مَمْلُوكٌ اَحْسَنَ عِبَادَةَ رَبِّهِ وَفَصَحَ لِسَيِّدِه » ya'ni üç kişi iki kerre ecre nâil olurlar: evvelki kitaba ve sonraki kitaba iyman eden adam, ve bir cariyesi olup da onu güzel edeb ile terbiye sonra da onu âzad edip de tezevvüc eden adam, bir de Rabbına güzel ıbadet eden ve efendisine hayırhah olan abdi memlûk ﴿وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا﴾ ve size bir nûr bahşeylesin ﴿تَمْشُونَ بِهٖ﴾ ki onunla ileri

doğru yürüyesiniz «

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعٰى نُورُهُمْ بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ

» âyetinde beyan olunan nûr ﴿وَيَغْفِرْ لَكُمْ﴾ ve size mağfiret buyursun - geçmişte olan günahlarınızı rahmetiyle örtsün ﴿وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ ve Allah, gafurdur rahîmdir. - Ya'ni fâsık olanlar dahı iyman ettikleri takdirde onları da afveder. Mağfiret ve rahmetiyle me'cur eyler. Onun için rahmeten lilâlemîn olan Resulünü fadliyle ba's-ü irsal buyurmuştur. 29. ﴿لِئَلَّا يَعْلَمَ اَهْلُ الْكِتَابِ﴾ Ehli kitab bilmiyeceği için mi? - Vahidî demiştir ki: Bu âyet müşkildir. Bunun makabline keyfiyyeti ittisali hakkında müfessirînin vâzıh bir kelâmı yoktur اهـ.

Müfessirînin ekserîsi buradaki « لا », « لَآ اُقْسِمُ » de olduğu gibi ınezîd olup hasıli ma'na müsbet olarak « يَعْلَمُ » demek olduğunu söylemişler

Sh:»4769

ve makabline irtibatı için de bir kaç ihtimal beyan etmişlerdir. Fahri Razî bunu kavli meşhur olarak şöyle hulâsa eder: Ehli kitab vahy-ü risaletin ve kitab-ü şer'ın kendilerine mahsus olduğu iddiasında bulundukları cihetle Allah tealâ onların Muhammed Aleyhisselâma iyman etmelerini emir ve buna büyük ecirler va'd

buyurduktan sonra akıbinde de bu âyeti getirmiştir ki maksad; nübüvvet fazıletinin kendilerine mahsus olması ı'tikadını kalblerinden izale etmek olup ma'na şudur: «Bu hıtab ve beyan ve bu va'd-ü veıyd, Ehli kitabın şunu bilmeleri içindir ki...». Ebû Müslimi ısfehanî gibi ba'zıları da « لا » yı nefi ma'nasında tutmakla beraber « لَا يَقْدِرُونَ » zamirini Peygamber ve Eshabına göndererek kelâmın fahvasından yine müsbet ma'na çıkarmak istemişler, ve o ma'nayı şöyle takdir etmişlerdir: «Bu ıhtarı ve bu va'd-ü vaıydi şunun için yaptık ki Ehli kitab, Peygamber ve Eshabı Allahın fadlından bir şeye kadir olamazlar, ya'ni o iki ecr-ü nûra o mağfirete sebeb olamazlar diye ı'tikad etmesinler, bil'akis kadir olacaklarını bilsinler. Ziyra şübhe yok ki kadir olamazlar diye bilmezlerse kadir olurlar diye bilmeleri lâzım gelir. Razî bu ma'nayı tercih etmiştir. Fakat, biz burada « لا » nın zaid olmasını münasib görmediğimi gibi Ehli kitaba raci' olması zâhir olan « لَا يَقْدِرُونَ » zamirinin Peygamber ve Eshabına irca'ını da muvafık bulmuyoruz. Bizim kanaatimize göre bu âyet « اتَّقُوا اللّٰهَ وَاٰمِنُوا بِرَسُولِهٖ » emrine muhalefet ettikleri takdirde Ehli kitaba bir vaıyd mahiyyetinde olup kelâm, istifhamı inkârî ma'nasında ve « لام », mukadder « لَا يُؤْمِنُونَ » ye müteallık olarak « لِاَنْ لَا يَعْلَمُ اَهْلُ الْكِتَابِ لَا يُؤْمِنُونَ » takdirindedir. Ve şöyle demek olur: Ehli kitab şunu bilmiyecekleri içinmi iyman etmiyecekler? Hayır bilmeleri lâzım gelir ﴿اَلَّا يَقْدِرُونَ عَلٰى شَىْءٍ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ﴾ ki onlar Allahın fadlından bir şey'e

karşı güç yetiremezler - Allahın bir fadlı olan

Sh:»4770

nübüvvet ve risaleti zorla alamazlar. Allahın fadliyle risalet verdiği Resulüne güç yetiremezler ve ona iyman etmedikçe ona mev'ud olan fazla erce nâil olamazlar ﴿وَ﴾ ve - yine bilmeleri lâzım gelirki ﴿اَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ﴾ fadıl, Allahın yeddindedir ﴿يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَآءُ﴾ onu dilediğine verir - onun için Resulüne risalet vermiş ve ona iyman edenleri fazla ecr-ü nûr ile mümtaz kılmıştır. ﴿وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾ ve Allah çok büyük fadıl sahibidir. - Ehli kitab bu hakikatleri bilmezlermi, bilmiyecekleri içinmi Resulüne iyman etmiyecekler? Hayır iyman etmezlerse bunları bilmediklerinden değil, mücerred hased, teassub ve inad ile fısıklarından dolayı iyman etmezler. Onun için iyman edenleri ondan sakındırmak için « اتَّقُوا اللّٰهَ وَاٰمِنُوا بِرَسُولِهِ » diye hıtab buyurulmuştur. İbni Cerîrin Katadeden tahric ettiğine göre « يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَاٰمِنُوا بِرَسُولِهِ » âyeti nâzil olduğunda Ehli kitab, müslimanlara hased ettiler, onun üzerine de Allah tealâ « لِئَلَّا يَعْلَمَ اَهْلُ الْكِتَابِ اَلَّا يَقْدِرُونَ » âyetini inzal buyurdu. Bir de demiştirki:

bize şöyle zikrolundu: Hazreti Peygamber sallallâhü aleyhi vesellem buyurduki bizim meselemizle bizden evvelki iki Ehli kitabın meseli tıbkı şu temsil gibidir: bir adam geceye kadar bir kırata çalışmak üzere bir takım ecîrler tutmuş, derken nısfı nehar olunca çalışmaktan usanmışlar vaz geçmişler, o da hisablarını görmüş, yarım kırat ücretlerini vermiş, sonra yine geceye kadar çalışmak üzere bir kırata bir takım ecîrler daha tutmuş, onlar da İkindiye kadar çalışmışlar, sonra çalışmaktan usanmış bırakmışlar, onların da hisabını görmüş o kadar ücretlerini vermiş, sonra da bakıyye kalan işi geceye kadar çalışmak üzere iki kırata diğer bir takım ecîrler tutmuş, denilmiş ki: Neye bunların ameli

Sh:»4771

daha azken ücretleri daha çok? O da demiş ki mal benim istediğime veririm, işte umarımki biz iki kırat eshabından olalım.

Burada Surei « حديد », hıtam buldu, « اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَى التَّمَامِ » 23 Cümadelâhıre 1355 bunu « مجادله » Suresi ta'kıb edecektir. «

«رَبِّ يَسِّرْ وَلَا تُعَسِّرْ رَبِّ تَمِّمْ بِالْخَيْرِ